

References

1. Andersen, P. H. 2001. Relationship development and marketing communication: an integrative model, *Journal of Business & Industrial Marketing* 16(3).
2. Arvanitis, A.; Karampatzos, A. 2011. Negotiation and Aristotle's Rhetoric: Truth over interests, *Philosophical Psychology* 24: 845–860.
3. Eckhouse, B. 1999. *Competitive Communication: A Rhetoric for Modern Business*. New York: Oxford University Press.
4. Kearney, C.; Hisrich, R. D.; Antoncic, B. 2013. The mediating role of corporate entrepreneurship for external environment effects on performance, *Journal of Business Economics and Management* 14 (Supplement 1).
5. King, C.L. 2010. Beyond persuasion: the rhetoric of negotiation in business communication, *Journal of Business Communication* 47(1): 69–78.
6. Koženiauskienė, R. 2009. *Basics of Legal Rhetoric*. Monograph. Vilnius.
7. Laužikas, M.; Mokšėckienė. 2013. The role of creativity in sustainable business, *Entrepreneurship and Sustainability Issues* 1(1): 10–22.
8. Zarefsky, D. 2008 b. Knowledge claims in rhetorical criticism, *Journal of communication* 58: 629–640.

Березинська Н.О.

старший викладач кафедри німецької мови

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

РОЗВИТОК І ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ГЕНДЕРНО-КОРЕКТНОЇ МОВИ В НІМЕЧЧИНІ

Анотація: В статті розглядається ситуація, що склалась в Німеччині з реалізацією положень гендерно коректного використання німецької мови. Наявність у німецькій мові гендерних особливостей іменників, які відносяться до людей, стала причиною публічних дискусій щодо статі та мови, які тривають вже декілька десятиліть. Феміністки стверджують — якщо загальні формулювання містять граматичний чоловічий рід, то відбувається ігнорування жінок на лінгвістичному рівні. Як наслідок, це сприяє ігноруванню досягнень жінок, їх прав та інтересів. На основі останніх досліджень складається враження, що найкращим рішенням є використання гендерних пар для створення рівного представництва. Вивчення питання дозволило зробити висновок, що відношення до гендерно-коректного використання німецької мови не є загально визнаним, що використання гендерно-нейтральної мови в Німеччині має як прихильників, так і противників.

Abstract. This article has set the goal to study the realization of the provisions on gender-correct use of the German language. The fact, that since nouns referring to people are gender-specific in the German language, gender and language have been a topic of public discourse in Germany over the past several decades. When general statements are formulated in the masculine, feminists argue, women are linguistically ignored. As a consequence, women's achievements, their rights, and their interests are easily overlooked. Based on lately research, it seems that the best solution is to include the use of gender pairs in order to create equal representation. Studying of the issue has allowed concluding that relation to the subject of gender correct use of the German language is not universally recognized. The use of gender-neutral language in German has both supporters and opponents.

Ключові слова: німецька мова, гендерно-нейтральне формулювання, гендерно-коректна мова, жінки.

Keywords: German language, gender-neutral formula, gender-correct language, women.

Глобалізація економічних і соціальних процесів стає причиною багатьох змін, зокрема, завдяки посиленню ролі жінок у світовій економіці і в сфері суспільних відносин. Проблеми лінгвістичної рівноправності осіб обох статей пов'язані з прагненням зробити жінок видимими і чутними на мові. У другій половині ХХ століття спостерігалось зростання інтересу до гендерних досліджень. Цей інтерес був зумовлений потребами нового погляду на фактори, що впливають на формування особистості, в тому числі і на здатність людей висловлювати думку словами. Дослідниками були сформульовані основні положення соціалізації чоловіків і жінок відповідно до статі, зокрема, що в процесі розвитку особистості інформація про чоловічу та жіночу анатомію, професійну діяльність та особистісні характеристики чоловіків і жінок надходить і засвоюється за схемою зіставлення «маскулінності» та «фемінності» [1]. Такий підхід призводить до виникнення певних стереотипів «мужності» та «жіночності». У 70-х роках ХХ століття в США, Великобританії та Німеччині виникли і продовжують розвиватися так звані феміністські (жіночі) рухи. Одним з напрямків діяльності цих рухів є феміністська критика мови. Слід зазначити, що така ситуація склалась ще до появи терміну «гендерна лінгвістика».

Одним з питань, які вивчає гендерна лінгвістика, є дослідження відображення гендера в мові. Зокрема, розглядається опис і пояснення того, як в системі словесного вираження думок визначається існування людей різної статі, які існують в мовах характеристики і властивості, які мовні засоби використовуються для позначення чоловіків і жінок. Також гендерна лінгвістика досліджує особливості будови, соціального функціонування та історичного розвитку мови з урахуванням гендерних особливостей.

В США і в багатьох країнах Західної Європи останні десятиліття не припиняються дискусії щодо гендерно-нейтральної мови. Головним завданням гендерної лінгвістики в Німеччині є подолання так званої мовної дискримінації. Мається на увазі нейтралізація і трансформація ряду форм німецької мови з метою зробити їх нейтрально прийнятними щодо чоловіків і жінок. Головним об'єктом феміністської критики виявився граматичний чоловічий рід (*das generische Maskulinum*), який, на думку представників феміністської критики мови, є головною причиною мовної дискримінації жінок. Ще в 1980 році в ФРН з'явилися «Рекомендації для уникнення сексистського вживання мови» (*Richtlinien für einen nicht sexistischen Sprachgebrauch*) — поради по політично коректному вживанню мовних засобів для усунення гендерної асиметрії в текстах [3]. З того часу уряди федеральних земель ФРН регулярно приділяють увагу питанням, пов'язаним з *geschlechtergerechte Sprache* (мовою, справедливою по відношенню до статі, гендерно-коректною мовою). Наприклад, в січні 2019 року в Ганновері, столиці федеральної землі Нижня Саксонія, департамент з питань жінок та рівноправності (*Referat für Frauen und Gleichstellung*) підготував та видав спеціальний документ «Рекомендації щодо введення гендерно-нейтральної офіційно-ділової мови» (*Empfehlungen für eine geschlechtergerechte Verwaltungssprache*) [7]. У цьому виданні рекомендується застосування замінів для усунення гендерного дуалізму. Наприклад, замість «Rednerliste» слід вживати «Redeliste» (список доповідачів — список доповідей), замість «Antragsteller» — «antragstellende Person» (заявник —

особа, що заявляє). Де слова не можна замінити, рекомендується використовувати зірочку (гендерна зірочка), наприклад, замість «der Ingenieur / Ingenieurin» (слово «інженер» в чоловічому і жіночому роді) слід писати «der*die Ingenieur*in». Так звану «гендерну зірочку» (*) або нижнє підкреслення (_) можна використовувати в тому випадку, якщо утворення дієприкметника, що описує рід занять в однині, в німецькій мові неможливо. При відсутності відповідного дієприкметника у множині використовуються форми жіночого роду: не «Kollegen und Kolleginnen», а «Kolleg*innen» — «колег*і». Передбачається також виділення паузою «гендерної зірочки» в усному мовленні [7].

Гендерно-нейтральна мова активно впроваджується в вузах Німеччини. На сайтах багатьох університетів в Німеччині вказується, що в службових документах повинно бути зрозуміло, що мова йде як про чоловіків, так і про жінок: наприклад, не можна писати просто «професор», тільки «Professor» або «Professorin». Звернення «студенти» (*Studenten*) або «студенти і студентки» (*Studenten und Studentinnen*) слід замінити на гендерно-нейтральний термін «учнівська молодь, учні» (*Studierende*). В цілому, для опису роду діяльності, тепер рекомендується частіше використовувати причастя, що ускладнює і без того важкувату німецьку мову: наприклад, замість «вихованців» — «виховувані», замість «вчителів» — «ті, хто навчають». Іменники, що вказують на стать, рекомендують замінити дієслівними конструкціями. Вищезгаданий документ містить також інші рекомендації щодо гендерно-коректних формулювань [7].

Таке ускладнення мовних структур призводить до неможливості адекватного вираження думки, до ускладнення передачі і розуміння сенсу висловів. Отже питання, чи варто продовжувати рухатись у цьому напрямку, залишається, не зважаючи на вже досягнуті результати, дискусійним та заслуговує на подальші дослідження та обговорення.

Питаннями феміністської мовної критики і гендерної семантики в мовах, які не мають роду, довгий час в Центрі міждисциплінарних жіночих досліджень займалася д-р Фридерике Браун (*Friederike Braun*). У публікації, підготовленій для департаменту із зв'язків з громадськістю уряду федеральної землі Шлезвіг-Гольштейн, Фридерике Браун розглядає питання, пов'язані з справедливими по відношенню до обох статей формулюваннями [2]. Після першого видання цієї брошури минуло вже 9 років. З того часу багато чого змінилося: в публічних текстах, таких як закони, формуляри, інформаційні листи або циркуляри, більше не застосовується виключно чоловічий рід. Слід визнати, що робота над гендерно-коректними формулюваннями текстів не закінчена і наполовину. Також існують тексти, в яких гендерно-коректні формулювання реалізовані настільки незграбно, що це скоріш викликає відторгнення у читачів. Часто відзначають, що формулювання, які враховують гендерні аспекти, є громіздкими і потворними, при цьому тексти істотно додають в обсязі [напр., 6]. Гендерно-коректне формулювання вимагає відчуття мови, креативності та готовності до змін. На додаток до зміни мовної поведінки, необхідна готовність до негативних реакцій або думок з приводу «неправильності» перетворених формулювань.

Фахівці вказують, що те, що на сьогоднішній день звучить «дивно», вже завтра може стати нормою. Поведінка членів мовної спільноти створює вирішальний

вплив на те, що стає нормою [4; 5]. Тому рекомендується не тільки дотримуватись гендерно-коректних формулювань і лінгвістичних стратегій, а й прагнути до глибшого розуміння мови, застосовувати творчий підхід до проблеми. При дотриманні лінгвістичних стратегій, з опорою на приклади, аналізуючи невдалі реалізації гендерно-нейтральних формулювань відкриваються широкі можливості для створення і впровадження нейтрально прийнятних щодо чоловіків і жінок мовних трансформацій. Зрозуміло, що кожна форма, кожен закон і кожен інформаційний листок вимагають індивідуального рішення і креативного підходу.

Гендерно-коректне формулювання означає використання мови таким чином, щоб до жінок і чоловіків ставилися однаково або симетрично. За словами Габріеле Дівальд (Gabriele Diewald), граматичний чоловічий рід у жодному випадку не може вважатися нейтральним у гендерному відношенні, оскільки він явно веде до меншої інтелектуальної залученості жінок [4; 5]. В результаті відпаде необхідність в асиметричних формулюваннях. Відомим прикладом таких асиметричних формулювань є канцлер Шредер (*Bundeskanzler Schroder*) і пані Меркель (*Frau Merkel*). У випадках, якщо в текстах не завжди можливе застосування гендерно-відповідних формулювань, слід застосовувати гендерно-нейтральні формулювання.

Статті в засобах масової інформації, підручники, формуляри, закони, правила, церковні проповіді, а також промови в Бундестазі пишуться сьогодні з обов'язковим згадуванням осіб жіночої статі, наприклад, *Bürgerinnen* і *Bürger*, *Arzt* і *Ärztin*, *Dichter* і *Dichterin*. Допускаються скорочені форми, наприклад: коса лінія: «*Facharbeiter/-in*» або дужки: «*Facharbeiter(in)*». Як вже згадувалось вище, пари створених іменників можна замінити дієприкметником, відповідним за смыслом (*Studierende* замість *Studentinnen und Studenten*, *Beschäftigte* замість *Arbeiterinnen und Arbeiter*). Пропонується також застосування нейтрального іменника (*Leitung* замість *Direktor und Direktorin*). Незважаючи на велику роботу, виконану з метою впровадження гендерно-коректних формулювань, в Німеччині не припиняються суперечки та дискусії, пов'язані з цією темою [4; 5; 6]. У 2018 році виникла дискусія навколо тексту гімну після того, як уповноважена з питань гендерної рівності в німецькому міністерстві у справах сім'ї, людей похилого віку, жінок та молоді Крістін Розі-Моринг (*Kristin Rose-Mohring*) запропонувала замінити слово «батьківщина» (*das Vaterland*) на «вітчизна» (*das Heimatland*), а слово «по-братньому» в рядку «по-братньому серцем і рукою» (*bruderlich mit Herz und Hand*) на «відважно» (*couragiert mit Herz und Hand*). Президент ФРН Франк-Вальтер Штайнмайєр висловився однозначно проти гендерно-нейтральних формулювань в офіційному гімні Федеративної Республіки Німеччина. Проти подібних змін виступила також канцлер ФРН Ангела Меркель і багато інших публічних персон. За словами прем'єр-міністра федеральної землі Баден-Вюртемберг Вінфріда Кречмана, він — не фанат того, щоб міняти слова на догоду гендерним перевагам та перетворювати їх у важковимовні конструкції [6].

Очевидно, що так званий родовий чоловічий рід не є семантично нейтральною формою. Це безперечно чоловічий рід у своєму основному значенні [4; 5]. У багатьох випадках це призводить до двозначності і можливості різних тлумачень щодо відсилань, що викликає незручності і порушує гармонізацію особистих і

суспільних відносин між обома статями. Зазвичай, коли кажуть про чоловіків і жінок разом узагальнено, то, в першу чергу, створюється розуміння, що маються на увазі тільки чоловіки. Отже, граматичний чоловічий рід робить жінок невидимими, що сприяє негативним стійким асоціаціям щодо жінок. Цей аргумент представляється достатньо обґрунтованим для впровадження гендерно-коректних формулювань.

За останні десятиліття проведено багато роботи з дослідження мови, мовних конструкцій та формулювань з огляду на статеві відмінності, а також досліджень теоретичного і практичного застосування мови з урахуванням гендерної проблематики. Не викликає сумнівів, що поряд з питаннями збереження німецької мови, перед німецької лінгвістикою стоять важливі завдання щодо вдосконалення та розвитку мови, створення нових мовних конструкцій та вивчення наслідків їх впровадження.

Список використаних джерел

1. Бендас Т.В. Гендерная психология: Учебное пособие. СПб.: Питер, 2005. 431с.
2. Braun F. Mehr Frauen in die Sprache. Leitfaden zur geschlechtergerechten Formulierung / Ministerium für Justiz, Frauen, Jugend und Familie des Landes Schleswig-Holstein (Hg.). Kiel. 2000. 32 S.
3. Guentherodt I., Hellinger M., Pusch L.F. und Trömel-Plötz S. Richtlinien zur Vermeidung sexistischen Sprachgebrauchs. *Linguistische Berichte*. 1980. №69. — С. 15–21.
4. Diewald G. Gendergerechte Sprache. Was ist das? Was soll das? Wie geht das? *Der Sprachdienst*. 2018. №62/6. S. 195–208.
5. Diewald G. Zur Diskussion: Geschlechtergerechte Sprache als Thema der germanistischen Linguistik—exemplarisch exerziert am Streit um das sogenannte generische Maskulinum. *Zeitschrift für germanistische Linguistik*. 2018. Т.46. №2. S. 283–299.
6. Kretschmann will Nationalhymne «fröhlich weitersingen». *Die Welt*. 2018. URL: <https://www.welt.de/regionales/baden-wuerttemberg/article174252006/Kretschmann-will-Nationalhymne-froehlich-weitersingen.html> (дата звернення: 10.02.2020).
7. Empfehlungen für eine geschlechtergerechte Verwaltungssprache *Information flyer der Landeshauptstadt Hannover*. 2019. URL: https://www.hannover.de/content/download/756032/18968385/file/Flyer_Geschlechtergerechte_Sprache.pdf. (дата звернення: 10.02.2020).